

Sag C-882/19**Sammendrag af anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 98, stk. 1, i Domstolens procesreglement****Dato for indlevering:**

3. december 2019

Forelæggende ret:

Audiencia Provincial de Barcelona (den regionale domstol i Barcelona) (Spanien)

Afgørelse af:

24. oktober 2019 (afklaret og udvidet den 12. november 2019)

Sagsøger:

Sumal, S. L.

Sagsøgt:

Mercedes Benz Trucks España, S. L.

Hovedsagens genstand

Anmodning om præjudiciel afgørelse, der har til formål at afklare, om nationale datterselskaber hæfter for det ansvar, som deres moderselskaber har pådraget sig som følge af konkurrencebegrænsende handlinger, og i bekræftende fald, hvilke krav der stilles hertil. Tvisten vedrører navnlig spørgsmålet om, hvorvidt et datterselskab til en af de virksomheder, der anses for at være karteliseret, har »passiv legitimation« (adgang til at møde som sagsøgt), når det pågældende datterselskab ikke var part i den forudgående administrative procedure for Kommissionen.

Genstand og retsgrundlag for forelæggelsen

Det store antal civile erstatningssager, som er anlagt efter konstateringen af ulovlige handlinger inden for konkurrenceområdet, især i tilfælde af grænseoverskridende ulovlige handlinger, og vanskelighederne ved at indstævne parterne, som ifølge den administrative overtrædelsesprocedure har begået

overtrædelsen, når deres domicil er beliggende i et andet land end der, hvor sagen behandles, bevirker, at erstatningssøgsmål ikke rettes direkte mod de moderselskaber, der blev sanktioneret under den administrative procedure, men mod deres nationale datterselskaber.

Generelt er der tale om datterselskaber, som udelukkende ejes af de overtrædende moderselskaber, og som anvendes af disse til markedsføring af de produkter, med hvilke overtrædelsen er begået, og derfor kan det på en eller anden måde antages, at disse datterselskaber også har opnået fordel af overtrædelsen.

Det er almindeligt, at datterselskaber forsvarer sig ved at påberåbe sig manglende passiv legitimation, hvilket de forskellige nationale retslige organer i første instans har modstridende reaktioner på:

a) Nogle domstole mener, at spørgsmålet om, hvorvidt datterselskaberne har passiv legitimation, ikke kan vurderes, fordi de finder, at doktrinen om samlet økonomisk enhed eller -virksomhed, der følger af Domstolens retspraksis i lignende sager, finder anvendelse, selv om dette udvider datterselskabets ansvar over for moderselskabet.

b) Andre mener på den anden side, at en sådan doktrin, der har sit modstykke i national lovgivning i konkurrencelovens artikel 71, stk. 2, litra b), skal forstås i sin mest snævre betydning, og ikke kan anvendes på en diametralt modsat måde (der udstrækker moderselskabets ansvar til datterselskaberne), fordi den forudsætning, der begrunder denne praksis, ikke er til stede, nemlig tilstedeværelsen af kontrolbeføjelser eller af muligheden for at udøve en afgørende indflydelse på datterselskabets beslutninger.

Der ligger tungtvejende grunde til grund for hver af disse holdninger, som under alle omstændigheder bør behandles af Den Europæiske Unions Domstol som en præjudiciel sag. Faktisk har Domstolen endnu ikke afgjort ankesagen indgivet af Biogaran den 28. februar 2019 vedrørende dommen afsagt af Retten (Niende afdeling) den 12. december 2018 i sagen T-677/14, Biogaran mod Kommissionen, hvor tilsidesættelsen af proportionalitetsprincippet og brud på formålene med artikel 101 TEUF ved en udvidelse af moderselskabets erklærede ansvar for en konkurrencebegrænsende praksis til datterselskabet blev overvejet.

Bortset herfra har Domstolen selv været af den opfattelse, at dette ikke er et spørgsmål, der udelukkende vedrører den enkelte medlemsstats nationale lovgivning, men som vedrører hele EU-retten.

På den anden side er dette spørgsmål ikke alene relevant for nærværende sag, men Domstolens udtalelse vil være meget relevant for afgørelsen af mange andre sager. Denne betragtning tilskynder til at udvide genstanden for spørgsmålene til at angå ikke blot de materielle aspekter, men også de proceduremæssige spørgsmål, der kan påvirke mulighederne for at tilsige det overtrædende moderselskab gennem sine datterselskaber.

Præjudicielle spørgsmål

- A) Begrunder doktrinen om en samlet økonomisk enhed, der udspringer af praksis fra Den Europæiske Unions Domstol, en udvidelse af moderselskabets ansvar til datterselskabet, eller er en sådan doktrin kun anvendelig til at udvide datterselskabernes ansvar til at omfatte moderselskabet?
- B) Skal en udvidelse af begrebet samlet økonomisk enhed inden for området for koncerninterne forbindelser udelukkende ske på grundlag af kontrolfaktorer, eller kan den også baseres på andre kriterier, herunder det forhold, at datterselskabet var i stand til at drage fordel af de ulovlige handlinger?
- C) Såfremt det antages, at der er mulighed for at udvide moderselskabets ansvar til datterselskabet, hvilke forudsætninger skal da være opfyldt for at gøre det muligt?
- D) Hvis de ovenstående spørgsmål besvares bekræftende, således at en udvidelse af moderselskabets ansvar for sine handlinger til at omfatte datterselskaber accepteres, ville en national standard som i konkurrencelovens artikel [71, stk. 2][.] som udelukkende giver mulighed for at udvide datterselskabets ansvar til moderselskabet, være forenelig med denne fællesskabsretlige doktrin, og ville det forudsætte, at moderselskabet har en kontrollerende stilling i forhold til datterselskabet?

Anførte EU-retlige forskrifter

Artikel 267 TEUF,

Rettens dom af 12. december 2018, Biogaran mod Kommissionen (T-677/14), navnlig præmis 218 og 223,

Domstolens dom af 14. marts 2019, Skanska Industrial Solutions m.fl. (C-724/17, EU:C:2019:204),

Domstolens dom af 27. april 2017, Akzo Nobel NV m.fl. mod Europa-Kommissionen (C-516/15 P, ECLI:EU:C:2017:314),

Domstolens dom af 14. december 2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio (C-217/05, Sml. s. 111987), præmis 40,

Domstolens dom af 10. september 2009, Kommissionen mod Frankrig (C-97/80)

Anførte nationale forskrifter

Artikel 71, stk. 2, litra b), i konkurrenceloven

Artikel 214, stk. 1, litra c), i lov om civil retspleje

Kort fremstilling af de faktiske omstændigheder og retsforhandlingerne

- 1 Sumal, S. L. anlagde en almindelig civil sag mod Mercedes Benz Trucks España, S. L. (herefter »MB Trucks«) med påstand om betaling af en erstatning på 22 204,35 EUR for skader, som skyldes en overtrædelse af konkurrencereglerne, der tilskrives selskabet, og som består af en overtrædelse af artikel 101 TEUF ved fastsættelsen af priser mellem de største lastbilsproducenter (det såkaldte lastbilskartel), herunder Daimler, der er moderselskab for sagsøgte, inden for det europæiske økonomiske samarbejdsområde i perioden fra 1977 til 2011.
- 2 Sagsøgte gjorde i sit svarskrift bl.a. gældende, at sagsøgte savner partsevne, idet sagsøgte fandt, at den eneste ansvarlige for den påberåbte retsstridige handling var moderselskabet Daimler AG, hvis juridiske person er forskellig fra sagsøgtes.
- 3 Kravet blev afvist i den appellerede afgørelse under henvisning til, at sagsøgte savnede partsevne, henset til, at moderselskabet som den eneste enhed, der er nævnt i den forudgående administrative procedure om pålæggelse af sanktioner, der er blevet indledt mod kartellet af den Europæiske Unions konkurrencemyndighed, må anses som eneansvarlig.
- 4 Sagsøgeren har i appelsagen gjort gældende, at der ved afgørelsen i den appellerede afgørelse om datterselskabets manglende partsevne er begået en fejl i forbindelse med lovens anvendelse, idet sagsøgeren har insisteret på, at der forelå partsevne, og har anmodet om, at der nås til bunds i sagen og afsiges dom i overensstemmelse med sagsøgernes påstand.
- 5 Sagsøgte har gjort indsigelse mod appellen med den begrundelse, at det første anbringende vedrørende partsevne ikke kan antages til realitetsbehandling.
- 6 Det blev besluttet at udsætte behandlingen af sagen og give parterne en periode på fem dage til at udtale sig om det hensigtsmæssige og ønskelige i at forelægge et præjudicielt spørgsmål for den Europæiske Unions Domstol om de spørgsmål, der blev rejst vedrørende partsevnen for et datterselskab af en af de virksomheder, der er blevet anset for at være karteliseret, når det pågældende datterselskab ikke var part i den forudgående administrative procedure for Kommissionen.
- 7 Sagsøgte, MB Trucks, har gjort indsigelse mod forelæggelsen af det præjudicielle spørgsmål med den begrundelse, at de foreslåede spørgsmål ikke har været genstand for den administrative procedure, og at det derfor ikke er nødvendigt at forelægge spørgsmålet om en eventuel udvidelse af ansvaret til datterselskabet, fordi svaret er oplagt (benægtende), og fordi de spørgsmål, der skal rejses, ikke er blevet behandlet i den underliggende sag.
- 8 Sagsøgeren har derimod støttet forelæggelsen af det præjudicielle spørgsmål.

De væsentlige argumenter, der anføres af hovedsagens parter

- 9 Efter at have bekræftet at have erhvervet to lastbiler fra gruppen Daimler (Mercedes Benz) fra den sagsøgte virksomhed i perioden mellem 1997 og 1999 ved en leasingaftale gennem koncessionshaveren Ster Motor, S.L., har sagsøgeren anført i stævningen, at Kommissionen ved sin afgørelse af 19. juli 2016 erklærede, at der forelå en overtrædelse af artikel 101 TEUF for ulovlig prisdannelse inden for det europæiske økonomiske samarbejdsområde mellem 1977 og 2011 blandt de væsentligste lastbilproducenter, herunder Daimler AG, sagsøgtes moderselskab. Kommissionen konkluderede, at denne overtrædelse har resulteret i et tillæg på 20% af købsprisen.
- 10 Sagsøgte har for sin del gjort gældende, at sagsøgeren ikke havde noget kontraktligt forhold overhovedet til MB TRUCKS (eller DAIMLER), da de lastbiler, der er sagens genstand, blev købt fra en koncessionshaver, en enhed der er uafhængig af MB TRUCKS (og DAIMLER), og den endelige pris var ikke bestemt af MB TRUCKS og endnu mindre af DAIMLER, men var resultatet af de individuelle forhandlinger, der havde fundet sted med den koncessionshaver, der solgte lastbilerne, STERN MOTOR S. L.
- 11 Sagsøgte har endvidere fremført, at der ikke er nogen partsevne, da MB TRUCKS hverken var adressat for Kommissionens afgørelse eller nævnt i den. Efter sagsøgtes opfattelse er DAIMLER AG det eneste selskab i Daimler-koncernen, der er ansvarlig for den sanktionerede adfærd, der bestod i udveksling af visse oplysninger mellem fabrikanternes hovedkontorer (og fra 2002 mellem visse tyske datterselskaber). Det fremgår navnlig af 11. betragtning i afgørelsen, at »den Daimlervirksomhed, der er ansvarlig for overtrædelsen, er Daimler AG (»Daimler«) med hjemsted i Stuttgart, Tyskland«. Herfra konkluderer MB TRUCKS, at selskabet ikke er ansvarligt for den sanktionerede adfærd, og mangler den partsevne, der kan støtte den sag, som sagsøgeren har anlagt, der består i påstanden om erstatning for den skade, der hævdes at være forårsaget af den nævnte adfærd.
- 12 Endelig har selskabet gjort gældende, at den erstatningssag uden for kontraktforhold, der er anlagt, er forældet, og at Kommissionen anklagede afgørelsens adressater for at deltage i en ulovlig informationsudveksling. Således har sagsøgte gjort gældende, at sagsøgeren i overensstemmelse med det regelsæt, der regulerer kravene til skadeserstatning, burde have påvist eksistensen og udstrækningen af den påståede skade, og at der forelå en årsagssammenhæng mellem overtrædelsen og den påståede skade. Afslutningsvis har sagsøgte fremsat det anbringende, at udvekslingen af oplysninger ikke havde nogen indvirkning på de nettopriser, som kunderne betalte for de lastbiler, der blev solgt af forhandlerne i MB ESPAÑA.

Kort fremstilling af begrundelsen for forelæggelsen

- 13 Den forelæggende ret antager, at det i tilfælde af en udvidelse af moderselskabets ansvar til også at omfatte datterselskaberne som følge af, at princippet om en virksomhedsenhed kunne fortolkes som indebærende en mulighed for både at blive fortolket top-down (fra moderselskabet til datterselskaber) og modsat, ville der kunne overvejes en »follow on« handling over for et datterselskab, som ikke var blevet betragtet som en berørt part i den forudgående administrative procedure om pålæggelse af sanktioner, forudsat at datterselskabet og moderselskabet kunne betragtes som én og samme virksomhed for så vidt angår følgerne af reaktionen mod den konkurrencebegrænsende adfærd. Retten vurderer, at denne mulighed fremgår klart af den praksis, der er etableret ved Domstolens dom af 14. marts 2019 i sag C-724/17 (EU:C:2019:204), en sag, som imidlertid er meget forskellig for så vidt angår gruppen af virksomheder, selv om Retten ikke mener, at det udgør en hindring for at anvende den samme doktrin i det pågældende tilfælde.
- 14 Domstolen har gentagne gange understreget i forskellige afgørelser, at ophavsmændene til traktaterne valgte at anvende begrebet »virksomhed« til at udpege ophavsmanden til en overtrædelse af artikel 101 TEUF (Domstolens dom af 27.4.2017, Akzo Nobel-sagen, C-516/15 S, og af 14.3.2019, som tidligere nævnt). Det fremgår således af retsmødet, at Domstolen har fastslået, at enhver enhed, der udøver økonomisk virksomhed, henhører under dette begreb, uanset dens juridiske karakter og finansieringsmetode. Det er endvidere blevet fastslået, at ansvaret i denne henseende i højere grad henhører under de økonomiske aktiver (virksomheden i økonomisk forstand) end en bestemt juridisk person.
- 15 Domstolen har ligeledes præciseret, at begrebet virksomhed i samme kontekst skal forstås som en økonomisk enhed, også når denne økonomiske enhed juridisk set udgøres af flere fysiske eller juridiske personer (dom af 14.12.2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio, C-217/05, Sml. s. 111987, præmis 40).
- 16 Når Domstolen imidlertid har anvendt denne praksis i forbindelse med koncerner, har det altid været med henblik på at udvide ansvaret for de faktiske omstændigheder, der er tillagt datterselskabet, til også at omfatte moderselskabet, således som det har været tilfældet i de to domme vedrørende Azko Nobel-koncernen (Domstolens dom af 27.4.2017 og af 10.9.2009, sag C-97/80). Grundlaget for denne anvendelse skal findes i de kontrolbeføjelser, moderselskabet har til at udøve en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd – kontrolbeføjelser, der sandsynligvis ikke findes den modsatte vej, dvs., hvor datterselskabet udøver kontrol over moderselskabet. Hvis dette var det eneste grundlag, der kunne begrunde anvendelsen af doktrinen om en økonomisk enhed, mener den forelæggende ret derfor, at det er tvivlsomt, om en udvidelse af ansvaret er rimelig i denne sag, hvor der ikke er noget bevis for, at det spanske datterselskab har nogen kontrolbeføjelse over det tyske moderselskab.

- 17 I Rettens dom (Niende afdeling) af 12. december 2018 (sag T-677/14, Biogaran-dommen) begrundes en sådan udvidelse af ansvaret i begge retninger, når det i præmis 218 hedder, at:

»Såfremt det er muligt at tilregne moderselskabet ansvaret for en overtrædelse, som datterselskabet har begået, og følgelig at gøre disse to selskaber solidarisk ansvarlige for den overtrædelse, der er begået af den virksomhed, som de udgør, uden at princippet om personligt ansvar tilsidesættes, gør dette sig således også umiddelbart gældende, når den overtrædelse, der er begået af den økonomiske enhed, som moderselskabet og datterselskabet udgør, følger af et sammenfald af disse to selskabers adfærd.«

Navnlig, når der i præmis 223 er anført følgende som begrundelse for en sådan udvidelse:

»...skal det herefter bemærkes, at den afgørende indflydelse, som et moderselskab udøver på sit helejede datterselskab, giver anledning til en formodning [sic] for, at datterselskabets handlinger gennemføres i moderselskabets navn og på dets vegne og dermed for den virksomhed, som de udgør.«

- 18 De faktiske omstændigheder, som denne afgørelse henviser til som reference for at fremsætte sådanne udtalelser, er imidlertid ikke helt sammenfaldende med den foreliggende sag.
- 19 Retten er i tvivl om, hvorvidt det kan tages i betragtning, at der foreligger en påstået »deltagelse i overtrædelsen«, der kan begrunde en udvidelse af det civile ansvar fra moderselskab til datterselskab som følge af, at de pågældende datterselskaber har været brugt af moderselskabet som rene markedsføringsmidler for de produkter, som overtrædelsen vedrører, og derfor har nydt økonomisk fordel af de ulovlige handlinger, eller om der kræves en mere direkte deltagelse i de handlinger, der udgør overtrædelsen.
- 20 På den anden side mener Retten ikke, at præmissen om kontrolbeføjelser, som Domstolen har henvist til for så vidt angår koncerner, udgør det eneste mulige fundament, der kan begrunde anvendelse af doktrinen om den økonomiske enhed, som Domstolens egen praksis i en anden gruppe af sager bevidner, og som Domstolens dom af 14. marts 2019 er et godt eksempel på. Det drejer sig om et tilfælde af virksomhedsoverdragelse inden for omstrukturering af virksomheder. For Retten gælder det, at det er vigtigere at undersøge virksomhedsenheden ud fra et rent økonomisk end fra et juridisk perspektiv hvad angår virkningerne af udvidelsen af det civile ansvar. Retten citerer selv, i denne forstand, dom af 11. december 2007, ETI m.fl. (C-280/06, EU:C:2007:775, præmis 42), af 5. december 2013, SNIA mod Kommissionen (C-448/11 S, ikke offentliggjort, EU:C:2013:801, præmis 22), og af 18. december 2014, Kommissionen mod Parker Hannifin Manufacturing og Parker-Hannifin (C-434/13 S, EU:C:2014:2456, præmis 40).

- 21 Følgelig er det, som denne anden gruppe af sager viser, at grundlaget for den økonomiske enhed hverken er enestående eller udelukkende bygger på forudsætningen om kontrol, men synes at være mere omfattende og at bygge på ideen om en opfattelse af ansvar, der ikke kan anskues ud fra et strengt juridisk perspektiv, men mere fra et økonomisk, hvorefter der vil foreligge et ansvar, hvor der har været nydt godt af virkningerne af overtrædelsen. Retten mener, at denne opfattelse kan udledes af generaladvokatens forslag til afgørelse i den sag, der blev afgjort af Domstolen den 14. marts 2019, hvor generaladvokaten anførte, at formålet med denne udvidelse af ansvaret primært er at afskrække virksomheder fra at deltage i konkurrencebegrænsende adfærd, således at erstatningsansvaret i højere grad er knyttet til formueaktiverne frem for til en bestemt juridisk person.
- 22 Ikke desto mindre tjener den juridiske personificering en vigtig sikkerhedsmæssig og juridisk ordensmæssig funktion, og de situationer, hvor der ses bort fra denne, har en undtagelseskarakter, som det fremgår af den retslige anvendelse af hæftelsesgennembrud (en praksis, der, skønt meget forskellig fra nærværende tilfælde, har en vis lighed hermed). I nærværende tilfælde er der tvivl om, hvorvidt en sådan undtagelse er tilstrækkeligt begrundet i de særlige materielle omstændigheder, eller om det kræver noget ekstra, som kunne være umuligheden af eller de ekstraordinære vanskeligheder forbundet med at håndhæve ansvaret over for dem, der i den foregående sanktionsprocedure er blevet anset som ansvarlige for overtrædelsen. I de to grupper af tilfælde, hvor Domstolen har anvendt princippet om økonomisk enhed, mener Retten, at hvor tanken i den ene af dem (antagelser om virksomhedsoverdragelse) implicit er til stede, er det ikke tilsvarende tilfældet for koncerner, hvor udvidelsen af ansvaret til moderselskabet ikke har været betinget af en manglende evne til at søge godtgørelse med datterselskabernes aktiver.
- 23 I tilfælde af, at denne yderligere begrundelse var påkrævet, ville det endvidere sætte spørgsmålstegn ved, om den iboende vanskelighed ved at stævne moderselskaberne i andre lande end dem, hvor sagerne føres – som, ud over at indebære betydelige udgifter, tilmed ville medføre en betydelig forsinkelse – ville udgøre en tilstrækkelig begrundelse. Under alle omstændigheder er det en kendsgerning, at selskaberne normalt nægter at acceptere at blive stævnet gennem deres datterselskaber eller de juridiske tjenester, der repræsenterer dem i andre lignende sager, i det land, hvor sagen er anlagt.
- 24 I sager, hvor sagsbeløbet er begrænset, kan disse vanskeligheder udgøre en betydelig hindring for de skadelidtes adgang til at indtræde i sagen, da de kan blive tvunget til at foretage en ekstra udbetaling og til at tåle en betydelig forsinkelse i sagens behandling. Herudover er der den yderligere vanskelighed, der ville være ved retshåndhævelse i det tilfælde det ville være nødvendigt at gå til en anden stats jurisdiktion for at håndhæve dommen.